תנחומא בובר — וזאת הברכה

וזאת הברכה (דברים לג א). זש"ה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה (משלי לא כט), זו ברכתו של משה, שהרי הדורות הראשונים ברכו כל אחד ואחד את דורו, ולא היה בכולם כברכתו של משה. נח בירך את בניו, היה בה מחלוקת, בירך אחד וקילל אחד, יפת אלהים ליפת (בראשית ט כז), ויאמר ארור כנען (שם שם כה). יצחק בירך ליעקב, היה בה קטטה, שאמר לעשו בא אחיך במרמה (שם כז לה), וכתיב וישטם עשו את יעקב (שם שם מא). יעקב בירך את השבטים היתה בהם קטטה, שאמר לראובן פחז כמים (שם מט ד), וכן שמעון ולוי (שם שם ה). ומנין למדו האבות לברך כל אחד ואחד את דורו, [למדו] מן הקב"ה, כשברא את האדם ברכו, שנאמר ויברך אותם אלהים (בראשית א כח), [והיה העולם מתנהג באותה ברכה, עד שבא דור המבול ובטלוה, שנאמר ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי (שם ו ז), כיון שיצא נח מן התיבה, ראה הקב"ה שבטלה מהם אותה ברכה, חזר וברך את נח ואת בניו, שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו (שם ט א), והיה העולם מתנהג באותה ברכה, עד שבא אברהם לעולם, והוסיף לו הקב"ה ברכה אחת, שנאמר ואעשך לגוי גדול וגו' (שם יב ב), כיון שבא אברהם, אמר הקב"ה אינו דרך כבוד לפני שאהיה אני זקוק לברך את בריותי, אלא הריני מוסר את הברכות לאברהם ולזרעו, וכל מי שקובעין בו ברכה, אני חותם על ידיהם, שנאמר והיה ברכה (שם שם), ואברכה מברכיך וגו' (שם שם ג), מהו ואברכה מברכיך, אמר הקב"ה הריני מוסר את הברכות לכל מי שאתה מברך ואני חותם על ידיך, וכי מאחר (שנאמרו) [שנמסרו] הברכות לאברהם, למה לא בירך את יצחק, לפי שראה אברהם שעשו יוצא ממנו, אמר אם אני מברך את יצחק הרי עשו מתברך, ונמצא יעקב חסר, משל למה הדבר דומה, לבעל הבית שהיה לו כרם, נתנו לאריס, והיה באותו הכרם אילן של חיים, והיה מודלה על גב אילן של סם מות, ואינו יודע מה לעשות, אמר אם אעדור אותו כרם, הרי אילן של סם המות מתגדל, ואם אינו עודר אותו כרם, הרי אילן של חיים מת, אלא מה אעשה, אגלגל בכרם הזה, עד שיבא בעל הכרם ויעשה בכרמו מה שירצה, ואף כך אמר אברהם, אם אברך את יצחק, נמצא עשו מתברך, ויעקב מפסיד, אלא הריני מניחו עד שיבא הקב"ה ויעשה את שלו], בא יעקב וקיבל חמש ברכות, שתים מאביו, ואחת של אברהם, ואחת מן המלאך, ואחת של הקב"ה, שים מאביו, שנאמר ויחרד יצחק (שם כז לג), למה ויחרד, אמר ר' אלעזר בן פדת שראה גיהנם פתוח לעשו, ביקש לומר ארור, חזר והוסיף ברכה, ואמר גם ברוך יהיה (שם שם), הרי אחת, שניה ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו (שם כח א), [וברכת של אברהם, ויתן לך את ברכת אברהם וגו' (שם שם ד), וברכת מן המלאך, ויברך אותו שם (שם לב ל), וברכה של הקב"ה, וירא אלהים אל יעקב עוד וגוק ויברך אותו (שם לה ט)], כשבא יעקב לברך את השבטים, ברכן חמש ברכות שהיו בידו, והוסיף להם ברכה אחת, שנאמר כל אלה שבטי ישראל וגו' ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם (שם מט כח). בא משה לברך את ישראל הוסיף להם ברכה שביעית, שנאמר וזאת הברכה, תוספת על הברכות שבלעם בירך את ישראל שהיה ראוי לברך שבע ברכות, כנגד שבע מזבחות, ולא ברכן אלא שלש, שנאמר והנה ברכת ברך זה שלש [פעמים (במדבר כד י), אמר לו הקב"ה רשע אתה עינך צרה לברכן, אף אני איני מספיק על ידך שתשלים ברכתך על ישראל, יבא משה שעינו יפה, ויברך את ישראל, ועליו אמר שלמה טוב עין הוא יבורך (משלי כב ט), אל תקרי יבורך, אלא יברך, זה משה רבינו שעיניו יפה בברכתו את ישראל, וברכן ארבע ברכות,

הראשונה וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה (שמות לט מג), השניה ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וגו' (ויקרא ט כג), השלישית ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם (דברים א יא), הרביעית וזאת הברכה,

לכך נאמר רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה.

וזאת הברכה אשר ברך משה. למשה נאה לברך את ישראל, שנתן נפשו עליהם בכל שעה.

איש האלהים (דברים לג א), אמר ריש לקיש אלמלא מקרא אי אפשר לאומרו, כאדם שגוזר על אשתו ועושה, כך הקב"ה גוזר על משה ועושה לו.

את בני ישראל (שם). זכותן של ישראל גרמה לו.

לפני מותו (שם). וכי תעלה על דעתך שלאחר מותו בירך את ישראל, ומהו לפני מותו, לפני מלאך המות, שבשעה שאמר לו הקב"ה עלה [וגו'] ומות בהר הזה (שם לב מח מט), היה מלאך המות סבור כבר נתן לו הקב"ה רשות על נפשו של משה, בא ועמד למעלה הימנו, אמר לו משה כבר הבטיחני הקב"ה שלא ימסרני בידך, והיה מברך את ישראל לפני המלאך המות, לכך נאמר לפני מותו.

ויאמר ה' מסיני בא וגו' (שם לג ב). מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה על אומות העולם, ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה, שנאמר וזרח משעיר למו (שם), אלו בני עשו, שהן בני שעיר, הופיע מהר פארן (שם), אלו בני ישמעאל שנאמר וישב במדבר פארן (בראשית כא כא), וכתיב עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים (חבקוק ג ו), שראה שלא רצו לקבל את התורה, הקפיצן לגיהנם, כמו שאמר לנתר (בהם) [בהן] על הארץ (ויקרא יא כא), ובמקום אחר הוא אומר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קלח ד), ועדיין צריכין אנו לומר שמא רצו לשמוע, בא מיכה המורשתי ופסק הדבר, שנאמר ועשיתי באף ובחימה נקם את הגוים אשר לא שמעו (וגו') (מיכה ה יד), הא למדת שלא רצו לקבל את התורה, בא דוד ונתן הודאה להקב"ה על כך, שנאמר אתה האל עושה פלא הודעת בעמים

עוזך (תהלים עז טו), אמר דוד רבש"ע פלאים שעשית בעולמך שהודעת תורתך לאומות העולם, אין עוזך אלא תורה, שנאמר ה' עוז לעמו יתן (שם כט יא), אמר ר' אבהו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאין אומות העולם מקבלין את התורה, ומפני מה יצא ידיהם, אלא כך הוא מדותיו של הקב"ה, עד שיצא ידי בריותיו ואחר כך טורדן מן העולם, לפי שאין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו. [מדה שניה מפני מה יצא ידיהם, מפני פייס האבות.

ואתה מרבבות קדש (דברים לג ב). מלמד שהקב"ה גדול ומהולל שמו, בכל צבא שלו, שאין מדותיו כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם אם המלך יצא בפמליא שלו הוא נאה, ויש בצבאותיו נאים ממנו, הוא גבור ויש בצבאותיו גבורים ממנו, אבל הקב"ה אין בכל רבבותיו כמוהו, שנאמר אין כמוך באלהים ה' (תהלים פו ח), ואומר מי כמוכה באלים ה' וגו' (שמות טו יא)].

מימינו אש דת למו (דברים לג ב). מלמד שאין התורה ניתנה אלא בימין, אמר ר' יוחנן כל מי שרוצה לעסוק בתורה יראה בעצמו כאילו עומד באש, לכך נאמר אש דת.

אף חובב עמים (שם שם ג). אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע שני עולין אתה מטיל על בניך, עול תורה, ועול שעבוד מלכיות, א"ל הקב"ה כל העוסק בתורה [ניצול משעבוד מלכיות], כל קדושיו בידך (שם).

והם תכו לרגליך (שם). תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שמכתתין רגליהם מעיר לעיר ללמוד תורה, ופורקין מעליהם עול מלכות.

ד"א והם תכו לרגליך. אע"פ שהן לוקין ממשכנותיך אין זזין אלא ישא מדברותיך (שם שם).

תורה צוה לנו משה מורשת קהלת יעקב (שם שם ד). ירושה היא לכל קהלות יעקב, שכל העוסק בה לשמה זוכה הוא לנחלת יעקב, שנאמר אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה נח יד).

ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות (דברים לא יד). זש"ה הן צדיק בארץ ישולם (משלי יא לא), כנגד מי נאמר המקרא הזה, לא אמרו אלא נגד משה הצדיק, שלא היה כמותו, לא בנביאים, ולא בחכמים, שהרי הקב"ה מעיד עליו לאחר מותו, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' (דברים לד י), אעפ"כ לא היה ספיקה בידו, להציל עצמו מן המיתה, שכן אמר דוד כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דה"א כט טו), והלא כתיב קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ (תהלים לז לד), ומה תלמוד לומר ואין מקוה, אמר דוד רבש"ע לכל מדות אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, חולה עד שיתרפא, חבוש בבית האסורין עד שיתירוהו, אבל יום המיתה אין לו תקוה, שהרי הקב"ה דיבר עם משה פנים בפנים, ולא יכול להציל עצמו מן המיתה, וכן שלמה אמר הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע (קהלת ט ב). אמר ר' חנינא רוח פסקונית יש לה רשות לדבר לפני הקב"ה, כסנטר לפני המלך, ואומר לפניו רבש"ע כל בשר למיתה, אברהם בדקו מיתה, נמרוד הרשע בדקו מיתה, יצחק בדקו מיתה, אבימלך בדקו מיתה, משה בדקו מיתה, פרעה הרשע בדקו מיתה, שכן אמר שלמה הכל הולך אל מקום אחד (שם ג כ), ומעתה מה הועילו הצדיקים שעסקו בתורה ובמצות ובמעשים טובים בעולם הזה, ומה הפסידו הרשעים שחטאו והחטיאו בעולם הזה, שלמה פירשה מי יודע רוח בני האדם וגו' (שם שם כא), רוח בני האדם, אלו נשמתן של צדיקים, שהן מונחות וגנוזות תחת כסא הכבוד, ורוח הבהמה (היא היורדת) [היורדת היא] למטה לארץ (שם), אלו נשמותיהן של רשעים, שיורדות לגיהנם, וכן הוא אומר אך אל שאול (תרד) [תורד] וגו' (ישעיה יד טו), ומנין שהצדיקים קרויין אדם, שכן אמר יונה ואני לא אחוס על נינוה וגו' אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם וגו' ובהמה רבה (יונה ד יא), אדם אלו הצדיקים, ובהמה אלו הרשעים, שמעשיהם כמעשה רשעים, לכך נאמר הן צדיק בארץ ישולם.

[הן קרבו ימיך. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע לשון שקלסתיך שאמרתי הן לה' אלהיך השמים (דברים י יד), בו קנסת עלי מיתה, א"ל הקב"ה אני אעשה קורת רוח, הנך שוכב עם אבותיך וגו' (שם לא טז), אמר ר' אבהו אין לשון הנך אלא קורת רוח, שנאמר ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז)].

הן קרבו ימיך למות. אמר ר' יהושע בן לוי נאמר קריבה באבות, ונאמר קריבה במלכים, ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב א), בנביאים הן קרבו ימיך, אמר רבי שמואל בר נחמני וכי ימים מתים, אלא אלו הצדיקים שהן מתים ימיהם בטלו מן העולם, אבל הן עצמן קיימין, שנאמר אשר בידו נפש כל חי (איו יב י), וכי חיים מסורים בידו, מתים אינם מסורים בידו, אלא אלו הצדיקים שאפי' במיתתן קרויין חיים, שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל וגו' (ש"ב כג כ), אבל הרשעים בחייהם ובמיתתם קרויים מתים, שנאמר ואתה חלל רשע וגו' (יחזקאל כא ל), וכן הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת (דברים יז ו), וכי יש מת שחייב מיתה אחרת, אלא רשע בחייו חשוב כמת, מפנימה, כשרואה חמה זורחת ואינו מברך ברוך יוצר המאורות, שוקעת אינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה אינו מברך, אבל הצדיקים מברכים על כל דבר ודבר, ולא תאמר בחייהן, אלא אפי' במיתתן, שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וגו' (תהלים קמט ה).

חסלת פרשת ברכה